

*Marek Pasieka**

REALIZACJA PLANU MARSHALLA A WZROST GOSPODARCZY
REPUBLIKI AUSTRII W LATACH 1945—1953

1. SPOŁECZNO-GOSPODARCZA SYTUACJA AUSTRII
LAT POWOJENNYCH 1945—1947

Część wschodnia Austrii wraz z Wiedniem została wyzwolona w wyniku ciężkich walk przez wojska radzieckie w kwietniu 1945 r., a w części zachodniej wojska niemieckie poddały się dowództwu frontu włoskiego. W dniu zakończenia drugiej wojny światowej Austria znalazła się pod okupacją czterech mocarstw, a najwyższą władzę na terenie całego kraju sprawowała Sojusznicza Rada Kontroli.

W wyniku działań wojennych poważne straty i zniszczenia dotknęły wschodnią część Austrii, a szczególnie Wiedeń i okoliczne miasta. W okolicach Wiednia zniszczeniu i demontażowi uległo prawie 90% zakładów przemysłowych, w wyniku bombardowań przestał istnieć potężny kombinat hutniczy VOEST¹. Majątek produkcyjny został poważnie uszczuplony. Austria poniosła też znaczne straty w ludziach — jednakże w stosunku do innych krajów Europy nie były one wysokie, o czym zdają się zapominać austriaccy ekonomiści².

Zniszczenia wojenne, dezorganizacja produkcji i rynku, chaos walutowy, wyczerpanie zapasów sprawiły, że na rynku odczuwano dotkliwy brak towarów służących do zaspokojenia elementarnych potrzeb ludności. Szczególnie trudna sytuacja wystąpiła na rynku artykułów żywnościowych i środków opałowych, artykuły żywnościowe były racjonowane. Rok 1946 nie przyniósł poprawy sytuacji i wszedł do historii jako rok głodu. Wartość kaloryczna racji żywnościowych spadła na początku roku 1946 do 900 kalorii na dobę i kształtowała się na

* Mgr, starszy asystent w Instytucie Ekonomii Politycznej UŁ.

¹ J. Kozeński, *Austria 1918—1968*, Poznań 1970, s. 297.

² K. Gutkas, *Oesterreich 1945—1970*, Wien 1970, s. 195—199.

poziomie niższym od ogólnie przyjętego minimum egzystencji³. Pomoc UNRRA i innych organizacji dla Austrii w latach 1945—1947 w wysokości 425 mln \$ przyczyniała się do doraźnego łagodzenia sytuacji, ale jej nie rozwiązywała⁴. Pomoc ta w przeważającej części polegała na dostawach artykułów żywnościowych, które stanowiły w 80% pokrycie racji żywnościowych⁵. Produkt społeczny w roku 1945 stanowił tylko 36% wielkości produktu narodowego brutto z kryzysowego roku 1937, także w latach następnych rozmiary produktu społecznego pozostawały poniżej tego poziomu w roku 1946 — 42%, a w roku 1947 — 62%⁶.

W społeczeństwie austriackim aktywizowały się postępowe, lewicowe ruchy społeczne, nasilił się komunistyczny ruch robotniczy, który w warunkach niepewnej sytuacji ekonomicznej i złego położenia ekonomicznego szerokich mas ludzi pracy znajdował podatną glebę dla swej działalności. Siły prawicy były słabe ze względu na kompromitującą przeszłość z okresu Anschlussu i hitlerowskiego panowania w Austrii.

Odbiciem tej sytuacji był fakt, że w skład pierwszego Rządu Tymczasowego II Republiki pod kierownictwem dra K. Rennera obok socjaldemokratów (SPO) i ludowców (OVP) weszli trzej przedstawiciele Komunistycznej Partii Austrii, przy czym komunista J. Koplenig objął stanowisko zastępcy kanclerza. Dnia 20 X 1945 r. rząd Rennera został uznany przez cztery mocarstwa i tym samym pod jego jurysdykcją znalazło się całe terytorium Austrii. Komuniści pozostawali członkami kolejnych gabinetów rządowych do listopada 1947 r. W maju 1947 r. doszło w Wiedniu do ulicznych wystąpień i demonstracji robotniczych organizowanych przez związki zawodowe i komunistów. U podstaw tych wystąpień leżały żądania ekonomiczne i niezadowolenie szerokich mas z sytuacji gospodarczej, a szczególnie żywnościowej kraju⁷.

Nowym elementem w gospodarce Austrii lat 1945—1947 było powstanie w przemyśle — obok sektora prywatnego — silnego sektora państwowego. Podstawę prawną do powstania państwowych przedsiębiorstw przemysłowych w Austrii stanowiły dwie ustawy nacjonalizacyjne, uchwalone przez parlament w dniach 27 VII 1946 r. i 26 III 1947 r. z inicjatywy komunistów i socjalistów.

W skład sektora państwowego weszły⁸:

³ K. Ausch, *Licht und Irrlicht des oester. Wirtschaftswunders*, Wien 1965, s. 40.

⁴ F. Nemschak, *10 Jahre oester. Wirtschaft*, Wien 1955, s. 23.

⁵ Gutkas, *op. cit.*, s. 205.

⁶ *Ibidem*, s. 199.

⁷ *Ibidem*, s. 37.

⁸ T. Walichnowski, *Miejsce Austrii w Europie*, Warszawa 1976, s. 45.

— stare przedsiębiorstwa państwowe z czasów I Republiki czy nawet monarchii austro-węgierskiej (fabryki tytoniu, kopalnie soli, poczta, telegraf i komunikacja autobusowa),

— przedsiębiorstwa przemysłowe, które do roku 1945 stanowiły własność niemiecką (98% wydobywania węgla, 91% wydobywania i przerobu ropy, 98% produkcji żelaza i stali, 90% produkcji wyrobów walcowanych, 94% metali kolorowych, 46% przemysłu elektrotechnicznego),

— trzy największe banki austriackie Creditanstalt, Laenderbank, Creditinstitut, które z kolei były akcjonariuszami wielu przedsiębiorstw przemysłowych.

Przesłankami nacjonalizacji znacznej części gospodarki był polityczny układ sił w kraju i w rządzie, gdzie ważną rolę odgrywali socjaliści i komuniści. Ponadto przyczyną nacjonalizacji był duży udział kapitału niemieckiego w gospodarce Austrii. Przedsiębiorstwa opuszczone przez właścicieli niemieckich przy wyzwoleniu Austrii zostały przejęte przez administrację państwową bez odszkodowania. Nacjonalizacja za pełnym odszkodowaniem dotyczyła przedsiębiorstw będących własnością rodzimego kapitału.

2. PLAN MARSHALLA

Sytuacja społeczno-gospodarcza Austrii w latach 1945—1947 stanowi konkretną ilustrację sytuacji i procesów zachodzących w całej powojennej Europie Zachodniej.

Zniszczona i zdezorganizowana gospodarka, ciężkie położenie ekonomiczne ludzi pracy, nasilająca się aktywność lewicowych ruchów społecznych, nacjonalizacja najważniejszych gałęzi gospodarki to zjawiska, które można zaobserwować na przykładzie większości krajów europejskich. Gdy dodamy do tego fakt równoległego powstania i konsolidowania się w Europie Wschodniej obozu państw demokracji ludowej, które wkroczyły na drogę rewolucyjnych przemian społeczno-gospodarczych to stanie się oczywistym, że czasowa zbieżność propozycji Stanów Zjednoczonych udzielenia pomocy gospodarczej najbardziej dotkniętym wojną narodom Europy z nasileniem się wyżej wymienionych procesów w Europie nie była dziełem przypadku.

Propozycja udzielenia pomocy gospodarczej po raz pierwszy została sformułowana w przemówieniu sekretarza stanu USA generała Georgea Marshalla w dniu 5 VI 1947 r. w czasie spotkania ze studentami na uniwersytecie Harvard (USA), od jego też nazwiska zwanej później powszechnie planem Marshalla. Główne tezy propozycji wg sformułowań projektodawców były następujące: kraje Europy, które w czasie

II wojny światowej poniosły znaczne straty winny związać się wspólnym, kompleksowym planem odbudowy i poprzez wzajemne współdziałanie przy finansowej i materialnej pomocy USA dążyć do:

- wzrostu produkcji przemysłowej i rolniczej,
 - możliwie największego wykorzystania mocy wytwórczych i zapewnienia pełnego zatrudnienia,
 - osiągnięcia stabilizacji finansowej i walutowej gospodarki,
 - uchylenia ograniczeń handlowych i płatniczych, które hamują rozwój ruchu towarowego i kapitałowego⁹,
- co pozwoliłoby na osiągnięcie stabilizacji w Europie jako niezbędnej przesłanki politycznej niezależności europejskiego kontynentu.

Siedemnaście krajów europejskich zgłosiło gotowość udziału w konferencji w celu omówienia propozycji amerykańskiej i opracowania wspólnego programu odbudowy. W paryskich obradach uczestniczyli delegaci: Austrii, Belgii, Danii, Francji, Grecji, Holandii, Irlandii, Islandii, Luksemburga, Norwegii, Portugalii, RFN, Szwajcarii, Szwecji, Turcji, Wielkiej Brytanii i Włoch. Efektem paryskiej konferencji, która obradowała z przerwami od 12 VII do 22 X 1947 r., było podpisanie porozumienia końcowego o utworzeniu Europejskiej Organizacji Współpracy Gospodarczej (OEEC) jako organu wykonawczego zrzeszonych państw europejskich do spraw realizacji planu Marshalla. Dokument końcowy konferencji jako odpowiedź na amerykańską propozycję został przekazany na ręce G. Marshalla.

Jednakże w samych Stanach Zjednoczonych nie ustawały dyskusje i spory nad celowością i rozmiarami Programu Odbudowy Europy (ERP — *European Recovery Program*), jak oficjalnie określano plan Marshalla. Ostatecznie dnia 2 IV 1948 r. Kongres Stanów Zjednoczonych przyjął ustawę o współpracy gospodarczej (*Economic Cooperation Act*) i wtedy plan Marshalla nabrał ostatecznego kształtu. W ustawie plan określony został jako „pomoc dla wolnych narodów Europy, która powinna do czerwca 1952 r. doprowadzić w takim stopniu do uzdrowienia ich gospodarki, który pozwoliłby im żyć bez specjalnej pomocy z zewnątrz”¹⁰. Ustawa określała czas trwania Programu Odbudowy od 2 IV 1948 r. do 30 VI 1952 r., rozmiary pomocy ustalone wstępnie na konferencji paryskiej w wyniku analizy potrzeb krajów europejskich w wysokości 22 mld \$, zostały ostatecznie zredukowane przez kongres do sumy 17 mld¹¹. W ślad za ustawą poszły poczynania orga-

⁹ ERP — Marshallplan — hilft beim Wiederaufbau Europas US — Servicedienst 1957, s. 4.

¹⁰ Oesterreich und Marshallplan, Wien 1950, s. 95.

¹¹ Ausch, op. cit., s. 78.

nizacyjne; ze strony amerykańskiej organem czuwającym nad realizacją planu był centralny zarząd ERP — *Economic Cooperation Administration* (ECA) z siedzibą w Waszyngtonie i filiami we wszystkich państwach członkowskich.

Plan Marshalla ze względu na jego polityczne cele oraz fakt naruszania suwerenności państw członkowskich¹² został odrzucony przez: Albanię, Bułgarię, Czechosłowację, Finlandię, Jugosławię, Polskę, Rumunię, Węgry i ZSRR. Organ prasowy KC PZPR „Prawda” z dnia 16 VI 1947 r. stwierdza, że propozycje Marshalla mają na celu wywarcie za pomocą dolara politycznego nacisku i mieszanie się w wewnętrzne sprawy państw obcych — określa go jako nie do przyjęcia. Cele planu Marshalla należy rozpatrywać przede wszystkim w płaszczyźnie politycznej i wiązać je z obowiązującą w tym czasie w polityce zagranicznej administracji W. Trumana „doktryną powstrzymywania”.

W tym kontekście znamienne staje się wypowiedź prezydenta W. Trumana przed Kongresem w dniu 19 XII 1947 r. „Istotnym jest pojęcie faktu, że ten program jest czymś więcej niż środkiem gospodarczym. Jest on głównym składnikiem naszej polityki zagranicznej”¹³. Wstydliwie zazwyczaj w wystąpieniach oficjalnych skrywaną istotę tego planu precyzyjnie sformułował w ferworze kampanii na rzecz zaawocowania ERP przez Kongres sam generał G. Marshall w przemówieniu wygłoszonym w Atlancie dnia 22 I 1948 r. „Dziś narody te [europejskie — przyp. aut.] zastanawiają się nie tylko nad rozwiązaniem swych problemów ekonomicznych, lecz również i nad kilkoma podstawowymi zagadnieniami filozofii politycznej. Są one niezwykle wrażliwe zarówno na prądy, które do nich dopływają z zewnątrz jak i na rozmiary poparcia, na które liczyć mogą ze strony Stanów Zjednoczonych. Wchodzi tu więc w grę zaufanie Europejczyków [należy rozumieć społeczeństwa kapitalistycznego — przyp. H. Claude] do siebie samych i do cywilizacji zachodniej, do której należą oni i do której my należymy. Olbrzymie siły popychają ich w kierunku utraty tej wiary [...] Przypuszczenie, że gdyby wypadki takie nastąpiły, nie dotknęłyby one w niczym nas samych, byłoby z naszej strony szaleństwem”¹⁴.

¹² Uwaga: ustawa o ERP zawiera klauzule, zgodnie z którymi cele i sposób wydatkowania środków pomocy wymagał amerykańskiej akceptacji; istniała możliwość zawieszenia pomocy w każdej chwili, jeżeli kraj — uczestnik nie stosuje się do umowy lub oddala się od celów na które pomoc jest przeznaczona, itp. Sekcja 105, 118 *Economic Cooperation Act* — źródło H. Claude, *Plan Marshalla*, Warszawa 1950, s. 68—69.

¹³ J. Schup, *Was ist der Marshallplan?* Frankfurt a. M. s. 4.

¹⁴ Claude, *op. cit.*, s. 30.

Priorytetowym celem planu Marshalla było dążenie do restauracji w Europie po II wojnie światowej silnego bloku państw opartych na kapitalistycznym systemie społeczno-ekonomicznym, który stanowiłby bastion powstrzymujący światową ekspansję komunizmu, bastion skierowany przeciwko ZSRR i innym państwom socjalistycznym.

Głęboka świadomość politycznych reperkusji i zobowiązań jakie niósł z sobą plan Marshalla była zdaje się w tym czasie w Europie powszechna. „Gdy te środki zostaną wyjęte spod kontroli poszczególnych państw to zrezygnuje się z istotnej części ich wewnętrznej jak i zewnętrznej suwerenności” pisał w dniu 10 I 1948 r. przychylny planowi londyński „The Economist”. Także w Austrii plan ten był witany z mieszanymi uczuciami; świadczyć o tym może fragment wydanej w 1958 r. pracy zbiorowej poświęconej dziejom społeczno-politycznym Austrii po II wojnie światowej „mimo, że zgoda Austrii [na udział w planie Marshalla — przyp. aut.] wydaje się być politycznie ryzykowna, to była ona z punktu widzenia dalekowzrocznej polityki, jedyną możliwością ustrzeżenia Austrii przed politycznymi konsekwencjami gospodarczego krachu”¹⁵.

Względy ekonomiczne, którymi kierowały się Stany Zjednoczone podejmując decyzję o udzieleniu pomocy gospodarczej krajom Europy, miały znaczenie drugoplanowe. Oczywiście interesy USA były ściśle związane z losami Europy. Handel z Europą odgrywał istotną rolę dla gospodarki amerykańskiej, a spadek produkcji i siły nabywczej 270 mln ludzi na pewno zaszkodziłby prosperity w USA. Europa zajmowała także szczególne miejsce w przyszłościowych planach amerykańskiej ekspansji gospodarczej, była ważnym elementem długofalowej polityki gospodarczej.

Także krótkookresowo udzielana pomoc gospodarcza miała bardzo korzystny wpływ na amerykańską koniunkturę, albowiem środki finansowe udzielane w ramach Programu Odbudowy wracały do USA w postaci zamówień importowych lub też towary w ramach darów były zakupowane z budżetu państwa. Popyt ten absorbował nadwyżkę potencjału produkcyjnego amerykańskiego przemysłu nad wewnętrznym popyt będącą jeszcze wynikiem wojennej koniunktury. Parafrazując znane sformułowanie prof. Kaleckiego można stwierdzić, że Stany Zjednoczone zarabiały tyle, ile wydawały na pomoc gospodarczą.

Techniczna realizacja pomocy gospodarczej następowała w postaci pomocy bezpośredniej i pośredniej.

Pomoc bezpośrednia (*Counterpart*) — rządy państw uczestniczących były zobowiązane do sprzedaży na rynku wewnętrznym towarów do-

¹⁵ *Oesterreich sein Weg nach Europa*, Wien 1958, s. 75.

starczanych w ramach ERP w formie darów i gromadzenia uzyskanych tą drogą funduszy w walucie krajowej na specjalnym koncie w banku centralnym. Środki zebrane na tym koncie służyły zasadniczo na drodze kredytów długoterminowych lub dotacji finansowaniu inwestycji mogły też być wykorzystywane dla podtrzymywania waluty i wyrównywania budżetu. Roczne plany sposobu i celów wykorzystania tych środków podlegały zatwierdzeniu przez krajową misję ECA (*Economic Cooperation Administration*).

Pomoc pośrednia dolarowa (*Dollar — Aid*):

a) bezwarunkowa (*unconditional Aid*) obejmowała kwartalne przydziały pomocy dolarowej dla pokrycia deficytu płatniczego z krajami strefy dolarowej (USA, Kanada, Kuba),

b) warunkowa (*conditional Aid*) były to przydziały dolarów krajowi europejskiemu jako pokrycie dolarowe za udzielone prawo ciągnięcia (*Drawing Right*), jakie postawił on do dyspozycji swych deficytowych europejskich partnerów, na zakup dóbr i usług w swojej krajowej walucie.

Pomoc ERP udzielana była w formie kredytów podlegających spłacie (*loans*) lub też w postaci bezzwrotnych darów (*grants*); proporcje w jakich pomoc podlegała zwrotowi, zależały od ekonomicznej i politycznej sytuacji poszczególnych krajów.

3. OKRES BURZLIWEJ ODBUDOWY GOSPODARCZEJ AUSTRII 1948—1951

Druga faza rozwoju gospodarki austriackiej po II wojnie światowej pokrywa się prawie w całości z czteroletnim okresem realizacji planu Marshalla (1948—1952). Produkt społeczny na przestrzeni tych lat uległ podwojeniu, a produkcja przemysłowa wzrosła trzykrotnie¹⁶. W poszczególnych latach tego okresu produkt narodowy brutto rósł kolejno w tempie 46%, 20%, 11% i 9% średniorocznie¹⁷, zaś produkcja przemysłowa w tym okresie rosła kolejno w tempie 61%, 33%, 18% i 14%¹⁸. Dynamicznie rozwijał się przemysł surowcowy i dóbr inwestycyjnych, a szczególnie metalurgiczny, stalowy i drzewny; istotnie niższe wskaźniki wzrostu produkcji odnotował przemysł dóbr konsumpcyjnych.

Uzyskanie nadwyżki ekonomicznej i przeznaczenie jej na cele inwestycyjne było decydującym czynnikiem osiągniętego w tych latach przyspieszenia gospodarczego. Okres ten charakteryzował się wzmo-

¹⁶ Nemschak, *op. cit.*, s. 9.

¹⁷ *Ibidem*, s. 13.

¹⁸ G. Otruba, *Oesterreichs Wirtschaft im 20. Jahrhundert*, Wien 1962, s. 40.

żoną działalnością inwestycyjną, która uwarunkowana była wysoką zyskownością produkcji i optymistycznymi przewidywaniami odnośnie kształtowania się jej w przyszłości, co z kolei wynikało z ogromnych rozmiarów niezaspokojonego popytu. Jeżeli udział inwestycji brutto w produkcie społecznym wynosił w roku 1937 — 6⁰/₀, to w kolejnych latach tego czterolecia przyjmował on wartości 14⁰/₀, 16⁰/₀, 18⁰/₀ i 20⁰/₀¹⁹.

Źródła finansowania inwestycji były dwojakiego rodzaju:

- pomoc zagraniczna,
- akumulacja własna.

Pomoc zagraniczna udzielona Austrii w latach 1948—1952 była bardzo znaczna i zamykała się w omawianym okresie kwotą 1097,1 mln \$; jest to suma 6-krotnie wyższa od pożyczki Ligi Narodów, jaką Austria otrzymała po I wojnie światowej²⁰. Należy dodać, że pomoc zagraniczna udzielona Austrii *per capita* była najwyższa w Europie²¹ i o ile środki przeznaczone na rekonstrukcję gospodarki po I wojnie światowej miały charakter zwrotnych pożyczek, to pomoc po roku 1945 można w całości traktować jako bezzwrotną. Z ogólnej kwoty pomocy zagranicznej 82⁰/₀ przypadło na pomoc realizowaną w ramach planu Marshalla (896,6 mln \$ = 23 311,6 mln S wg kursu 1955 r.)²².

O znaczeniu pomocy amerykańskiej dla austriackiej gospodarki świadczą dane zawarte w tab. 1. W okresie ustawowej realizacji planu Marshalla, tzn. w latach 1948—1952, stanowiła ona około 10⁰/₀ austriac-

Tabela 1

Pomoc ERP dla Austrii i jej udział w PNB w latach 1948—1954

Wyszczególnienie	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Produkt społeczny							
PNB Austrii mln \$	1 115,4	1 155,0	1 907,7	2 553,9	2 953,9	2 980,8	3 376,9
Pomoc ERP dla Austrii mln \$	97,6	289,8	202,6	203,6	103,6	38,5	19,8
Udział ERP w PNB w %	8,8	18,7	10,6	8,6	3,5	1,3	0,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie F. Nemschak, *10 Jahre oester. Wirtschaft*, Wien 1955, s. 23, 13.

¹⁹ *Ibidem*, s. 16.

²⁰ Gutkas, *op. cit.*, s. 224.

²¹ K. Dąbrowski, *Rozwój gospodarki Austrii w latach 1947—1957*, „Ekonomista” 1958, nr 4, s. 870.

²² Obliczenia własne na podstawie Nemschak, *op. cit.*, s. 23.

kiego produktu społecznego, a w latach szczytowych sięgnęła poziomu 20%.

Pomoc ERP praktycznie realizowana była w formie importu towarów — darów przeznaczonych na sprzedaż na rynku wewnętrznym (*Counterpart* — pomoc bezpośrednia) lub też towarów zakupionych za granicą, które opłacane były później z funduszy ERP w formie wyrównywania deficytu bilansu płatniczego (*Dollar — Aid* — pomoc pośrednia), tak więc deficyt bilansu płatniczego podlegał swego rodzaju planowaniu. Obie te formy importu towarów określane są jako dostawy w ramach pomocy ERP i obok normalnego importu handlowego, który nie podlegał bilansowaniu, składały się na import globalny. Dostawy w ramach pomocy ERP w kolejnych latach okresu 1948—1952 stanowiły 57%, 50%, 43%, 31% i 16% importu globalnego²³.

Odnosnie do struktury rozdysponowania całości pomocy ERP brak jest kompletnych i wiarygodnych danych statystycznych, dlatego też dalszą analizę ograniczymy jedynie do pomocy bezpośredniej (*Counterpart*), która w oficjalnych statystykach została ujęta dość precyzyjnie.

W latach 1948—1952 na specjalnym koncie (*Counterpartkonto*) Austriackiego Banku Narodowego zgromadzono 427 mln \$ = 11 103 mln S, co stanowi około 50% całej udzielonej pomocy amerykańskiej²⁴. Ta forma pomocy miała dwojakie oddziaływanie. W pierwszej fazie napływały z zagranicy towary w formie darów, które sprzedawane na rynku wewnętrznym przyczyniły się do poprawy sytuacji żywnościowej kraju oraz do rekonstrukcji i rozbudowy uszczuplonego w czasie II wojny aparatu wytwórczego. W skład tych dostaw wchodziły artykuły żywnościowe, surowce przemysłowe, a także maszyny i urządzenia. Dochody pochodzące ze sprzedaży były odprowadzane na specjalne konto szylingowe Banku Narodowego; środki te pozostawały w dyspozycji rządu, jednak decyzje o ich wydatkowaniu podlegały zatwierdzeniu przez misję ECA (*Economic Cooperation Administration*) w Wiedniu. Drugą fazą oddziaływania było rozdysponowanie zebranych środków w formie niskoprocentowych kredytów lub — rzadziej — dotacji na rzecz gospodarki. Dane zawarte w tab. 2 informują o strukturze ich przeznaczenia.

Jak wynika z zamieszczonych danych środki te służyły przede wszystkim do finansowania inwestycji, a szczególnie inwestycji przemysłowych; drugoplanowe cele inwestycyjne to wydatki na rolnictwo, leśnictwo i budownictwo mieszkaniowe. Ze środków tych finansowano

²³ N e m s c h a k, *op. cit.*, s. 59.

²⁴ Obliczenia własne na podstawie danych.

Tabela 2

Rozdysponowanie środków pomocy bezpośredniej (Counterpart)
w latach 1948—1952

Przeznaczenie	mln S	%
Inwestycje przemysłowe	6 137	55,3
Inwestycje federalne	1 529	13,8
Rolnictwo i leśnictwo	1 360	12,3
Budownictwo mieszkaniowe	504	4,5
Turystyka	305	2,8
Pomoc techniczna	296	2,7
Promocje eksportu	163	1,5
Zabezpieczenie waluty	125	1,1
Inne	684	6,2
Razem	11 103	100,0

Źródło: Jak w tab. 1, s. 24.

przeciętnie około 1/4 nakładów inwestycyjnych w całej gospodarce (wg pewnych źródeł nawet 30%/³⁵). Jedynie około 14% tej pomocy przeznaczono na cele pozainwestycyjne jak pomoc techniczna, promocja eksportu, zabezpieczenie waluty i inne.

Tabela 3

Inwestycje brutto i stopień ich finansowania z pomocy
bezpośredniej

Wyszczególnienie	1948	1949	1950	1951	1952
Inwestycje brutto wg cen 1954					
w mld S	8,5	11,6	14,2	16,4	16,2
Udział środków ERP-Counterpart w finansowaniu inwestycji					
w %	38	28	22	19	13

Źródło: K. Dąbrowski, *Rozwój gospodarki Austrii w latach 1947—1957*, „*Ekonomista*” 1958, nr 4, s. 875.

Przeważająca część środków pomocy bezpośredniej (6137 mln S) przeznaczona była na inwestycje przemysłowe, jednakże struktura gałęziowa ich przeznaczenia w samym przemyśle była silnie zróżnicowana. Pomoc ta skierowana była w 65% dla przemysłu surowcowego,

³⁵ Kozeński, *op. cit.*, s. 301.

dla produkcji o niskim stopniu przetworzenia — na pozostałe gałęzie przypadało jedynie 35% całości tych środków²⁶.

Szczegółowo struktura ta przedstawiała się następująco: 38,9% ogółu środków otrzymała energetyka, 16% sektor żelaza i stali, 5,1% górnictwo węgla, nieznaczna część przypadła dla przemysłów przetwórczych, a szczególnie dla przemysłu dóbr konsumpcyjnych²⁷.

Jedynie 3,2% pomocy bezpośredniej przeznaczonej na cele inwestycyjne otrzymał przemysł metalowy, 2,0% przemysł elektryczny, 0,5% przemysł włókienniczy, a 0,1% przemysł spożywczy²⁸. Ta struktura gałęziowa inwestycji finansowych z pomocy bezpośredniej znalazła swe odbicie w tempie przyrostu produkcji poszczególnych gałęzi przemysłu. Najwyższe wartości indeksów produkcji z roku 1952 w odniesieniu do roku 1937 odnotowywały huty metali — 396,3 hutnictwo żelaza 263,5, odlewnictwo 238,8, przemysł maszynowy 245,2. Odmienne sytuacja przedstawiała się w przemyśle włókienniczym, gdzie indeks ten wynosił 94,5, spożywczym 129, 7, skórzanym i obuwniczym 86,6²⁹.

Istotnym źródłem finansowania nakładów inwestycyjnych było samofinansowanie — zyski i czasowo wolne kapitały inwestowano we własne przedsiębiorstwa, traktując to przy szalejącej inflacji jako najkorzystniejszą lokatę kapitału. Wzmoczone samofinansowanie stymulowane było polityką podatkową państwa, albowiem część zysków inwestowana we własnym przedsiębiorstwie zwalniana była od podatków.

Szybki wzrost gospodarczy w tym okresie okupiony był jednak natężeniem rozwoju wielu niekorzystnych zjawisk — jak silna inflacja i potężny deficyt bilansu płatniczego. Wysokie rozmiary inwestycji prywatnych, powojenny odłożony popyt konsumpcyjny, aktywna inwestycyjna polityka budżetowa państwa w konfrontacji z uszczuplonym aparatem wytwórczym prowadziły do powstawania silnych napięć inflacyjnych na rynku. Rozwój sytuacji gospodarczej w tym okresie stanowi klasyczny przykład inflacji popytu. Miara tempa inflacji może być fakt, że w ciągu lat 1948—1951 koszty utrzymania wzrosły o 140%, a ceny hurtowe o 180%³⁰.

Proces ogólnego wzrostu cen znajdował swe odbicie w malejącej sile nabywczej pieniądza: jeden szyling z roku 1951 odpowiadał tylko

²⁶ Oesterreich, *Stabilisierung von Wirtschaft, Waehrung, Zahlungsbilanz 1954* Norddeutschebank, s. 16.

²⁷ Obliczenia własne na podstawie Nemschak, *op. cit.*, s. 30.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Gutkas, *op. cit.*, s. 235.

³⁰ Nemschak, *op. cit.*, s. 9.

42 groszom z roku 1948³¹. Pieniądz przestał pełnić funkcję środka gromadzenia skarbu, całkowicie zawiódł system oszczędzania.

Dochody konsumowano bez reszty, zyski w całości inwestowano we własne przedsiębiorstwa, co zwiększało jeszcze presję popytu na rynek. Swoisty przymus inwestycyjny powodował podejmowanie wielu błędnych i nieracjonalnych decyzji inwestycyjnych. Na okres ten przypadło też nasilenie inwestycji rządowych, co okupione było deficytem budżetu państwowego. Dodatkowo w wyniku wysokiego efektywnego popytu wewnętrznego nastąpił bardzo szybki wzrost importu, co przy jednocześnie panującym „rynku sprzedawcy” nie stwarzało bodźców do podejmowania ryzykownych transakcji eksportowych, a dawało w efekcie niekorzystne saldo bilansu handlu zagranicznego, które decydowało o chronicznym deficycie bilansu płatniczego.

4. STABILIZACJA GOSPODARKI 1952—1953

Żywiłowy wzrost gospodarczy lat ubiegłych mógł być realizowany tylko w krótkim okresie czasu, ponieważ z roku na rok potęgowało się działanie towarzyszących mu zjawisk ujemnych, które stawiały pod znakiem zapytania celowość takiej strategii wzrostu. Już we wrześniu 1951 r. mamy pierwsze przejawy dążenia do gospodarczej stabilizacji, którego wyrazem był apel Federalnej Izby Przemysłowej i Zrzeszenia Przemysłowców Austriackich o zaniechanie podwyżek cen; także centrala austriackich związków zawodowych powodowana tymi względami zgodziła się pod pewnymi warunkami odłożyć swe żądania płacowe³².

Pierwszoplanowym celem podjętej polityki stabilizacji gospodarczej było wyeliminowanie ujemnych skutków, jakie pociągnęła za sobą realizacja w latach 1948—1951 strategii przyspieszonego wzrostu w oparciu o plan Marshalla. Główne wysiłki szły w kierunku odbudowania równowagi rynkowej, zahamowania inflacji, stabilizacji waluty, zrównoważenie bilansu płatniczego i odbudowania równowagi budżetu państwowego.

Fakt rozpoczęcia polityki stabilizacji w roku 1952 należy wiązać także z faktem wygaśnięcia pomocy amerykańskiej, dzięki której dotychczas pokrywano deficyt bilansu płatniczego, zabezpieczano walutę i promowano eksport. W okresie lat 1948—1951 pomoc w ramach ERP wynosiła 220 mln \$ średniorocznie, w roku 1952 została ograni-

³¹ *Oesterreich sein Weg nach Europa*, Wien 1958, s. 77.

³² W. Weber, *Wirtschaft, Politik und Recht*, Wien 1972, s. 38.

czona do sumy 103,0 mln \$, a w latach kolejnych do wysokości 38,5 mln \$ w roku 1953 i 19,8 mln \$ w roku 1954³³.

Drugim zewnętrznym czynnikiem, który spowodował podjęcie środków stabilizacyjnych, była postępująca stabilizacja rynków światowych — minął już czas hossy wywołanej wojną koreańską, ceny światowe miały tendencję do stabilizacji, w wyniku czego ceny rynku wewnętrznego nie były dynamizowane przez ruch cen światowych, a to z kolei gwarantowało sukces wewnętrznej polityce stabilizacyjnej.

W roku 1952 uruchomiono poważne środki restrykcyjne polityki kredytowej i budżetowej. Bank Narodowy podwyższył stopę procentową z 3,5% do 5%, a wkrótce potem do 6%³⁴, ograniczył bankom prywatnym przyrzeczenia redyskonta i podniósł stopę rezerw obowiązkowych. Rosła też szybko liczba prywatnych banków, których działalność kredytowa została objęta ilościową kontrolą państwa. W ślad za polityką kredytową poszły ostre przesunięcia w polityce budżetowej państwa w postaci poważnego ograniczenia wydatków budżetowych, a w szczególności wydatków na cele inwestycyjne, które zmniejszono o około 50%³⁵, z drugiej zaś strony podwyższono podatki i taryfy. W wyniku podjęcia tych środków w stosunkowo krótkim czasie udało się odbudować równowagę budżetu, zahamować inflację, a nawet wywołać obniżkę cen.

Na koniec roku 1952 ceny hurtowe zmalały o 6%, koszty w budownictwie o 20%, koszty utrzymania o 10%. Płace pozostały na niezmienionym poziomie, podczas gdy jeszcze rok temu płace i ceny wzrosły o około 30—40%³⁶.

Stabilizacja waluty sprawiła, że oszczędzanie, które w latach poprzednich prawie w ogóle nie istniało, zaczęło znowu nabierać na znaczeniu. W roku 1952 stan oszczędności w austriackim systemie bankowym wyniósł 1 mld S, podczas gdy jeszcze przed rokiem wynosił on 77 mln S³⁷. Fakt ten nabiera szczególnego znaczenia w kontekście faktu wygaśnięcia pomocy amerykańskiej dla Austrii, gdy potrzeba rekonstrukcji wewnętrznego rynku kapitałowego dla celów finansowania inwestycji stała się szczególnie paląca.

Rok 1953 pozwolił dzięki utrzymującej się stabilizacji gospodarczej na ustalenie realnego kursu wymiennego szylinga, który pokrywał się z międzynarodowymi notowaniami szylinga na wolnym rynku. W maju 1953 r. kurs wymienny szylinga został ustalony w wysokości

³³ Tabela 1.

³⁴ Otruba, *op. cit.*, s. 45.

³⁵ *Oesterreich sein...*, s. 84.

³⁶ Gutkas, *op. cit.*, s. 47.

³⁷ Nemschak, *op. cit.*, s. 10.

26 szylingów za dolara, a jak się potem miało okazać utrzymał się na tym poziomie do końca lat sześćdziesiątych.

Dzięki ustanowieniu nowego kursu szylinga uległa znacznej poprawie konkurencyjność towarów austriackich na rynkach światowych, co dało w efekcie szybki wzrost eksportu. Rok 1953 dzięki ekspansji eksportu był pierwszym rokiem w dziejach II Republiki Austrii, kiedy odnotowano zrównoważony bilans handlowy.

Ceną, jaką gospodarka musiała zapłacić za stabilizację było poważne załamanie się trendów rozwoju produktu społecznego, produkcji przemysłowej i zatrudnienia.

Tempo wzrostu produktu społecznego z ubiegłego czterolecia w wysokości 47%, 20%, 12% i 10% średniorocznie w latach 1952—1953 wynosiło 0,7% i 2,4%. Produkcja przemysłowa w latach 1952—1953 rosła w tempie 3% rocznie, a zimowe bezrobocie roku 1953 sięgnęło rekordowej cyfry 300 tys. (15,6% zatrudnionych).

Pomoc zagraniczna planu Marshalla i możliwa dzięki niej realizacja czteroletniego okresu odbudowy gospodarki Austrii w połączeniu z udaną polityką stabilizacyjną lat 1952—1953 stworzyły podstawy przyspieszonego wzrostu gospodarczego Austrii w latach 1954—1961 („austriacki cud gospodarczy”) oraz światowej kariery gospodarki Austrii.

Marek Pasieka

IMPLEMENTATION OF THE MARSHALL'S PLAN AND ECONOMIC GROWTH OF THE REPUBLIC OF AUSTRIA IN THE PERIOD OF 1945—1953

The article deals with problems of economic growth of Austria in the period of 1945—1953. Analysis of the economic growth process is conducted in a way that would allow to show the special economic role which was played by American economic aid implemented within the framework of the Marshall's plan for reconstruction of Austrian economy. The author stresses supremacy of political goals, which W. Truman's administration attached to the plan and he points that the basic economic mechanism of influence exerted by this aid resulted from the fact that with limited possibilities of internal accumulation it represented an important source of obtaining economic surplus.

Earmarking of economic surplus for investment targets became an essential factor of economic acceleration achieved over the period of 1948—1951. Summing up, it should be stressed that foreign aid within the Marshall's plan and implementation of the four-year period of reconstruction of Austria's economy possible owing to this aid, combined with a successful stabilization policy of 1952—1953, provided foundations for „Austrian economic miracle” of the fifties.